

ВІКТОР БОНДАРЧУК

ORCID iD: 0000-0003-2796-6676

доктор мистецтвознавства, професор,
член-кореспондент Національної академії мистецтв України,
проректор з навчальної роботи
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
(Київ, Україна)
art2603@ukr.net

БІФУРКАЦІЯ ЯК ЧИННИК ОНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Осмилено феномен біфуркації як ключовий чинник оновлення української культурної ідентичності в умовах повномасштабної війни та глобальних трансформацій початку XXI століття. Висвітлено сучасне розуміння української культури як такої, що формується в полі травматичного історичного досвіду та «довгої тривалості» історії, яка визначає горизонти теперішнього й майбутнього. Запропоновано розглядати нинішній стан України як точку біфуркації — переломний момент втрати попередньої стабільності, що відкриває альтернативні шляхи подальшого розвитку. Уточнено зміст поняття «біфуркація» у соціокультурному вимірі та окреслено її типи (м'яка, катастрофічна, вибухова) на основі праць вітчизняних і зарубіжних учених. Доведено, що біфуркаційні процеси в історії України мають циклічний характер і пов'язані з механізмом «виклику – відповіді», унаслідок чого кризи стають імпульсом до кристалізації нових форм колективної свідомості. Наголошено на тому, що в умовах війни відбувається переосмислення понять «еліта», «цінність», «історична пам'ять», посилюється роль культури як простору формування стійких гуманістичних орієнтирів. Приділено особливу увагу художнім практикам сучасних українських митців, зокрема музичному мистецтву, у якому відображено досвід руйнування, протилуї й утвердження свободи. Проаналізовано, як у творах сучасних композиторів кристалізуються нові смисли — незламність, гідність, воля, — що постають маркерами переходу до нової системної якості культури. Аргументовано, що мистецтво в біфуркаційний період виконує функцію не лише рефлексії, а й стратегічного проєктування майбутнього. Зроблено висновок, що біфуркація є не лише кризою попереднього шляху розвитку, а й простором вибору та відповідальності, адже саме в точці історичного роздоріжжя відбувається інтенсивне накопичення досвіду, формування нових цінностей і стратегій збереження національної ідентичності. Обґрунтовано положення стосовно оновлення української культурної ідентичності, яка постає як процес свідомого відмежування від колоніальних стереотипів, утвердження принципової відмінності та закріплення гуманістичних орієнтирів у суспільній свідомості. Визначено перспективним міждисциплінарне вивчення біфуркаційних процесів як чинника довготривалого культурного розвитку України.

Ключові слова: культура, біфуркація, точка біфуркації, хаос, досвід, еліта, ідентичність.

Постановка проблеми... Культура сучасної України має чітко визначені пріоритети, цінності, ризики і втрати. Травматичний досвід, закладений в основу її сутності, чітко маркує свою наявність упродовж усієї історії нашої держави і, як влучно зазначає Ярослав Грицак (2022), така історія «довгої тривалості» своїм глибинним минулим впливає на наше сьогодення, визначаючи її майбутнє.

Сучасна українська культура предметно сформована в орієнтирах власного ствердження і набуває конкретно вираженого епістемологічного закріплення у своїй ідентичності, завдяки її принциповій відмінності, та колективній свідомості шляхом символізації історичних і культурних процесів і пам'яті як форми пізнання й осмислення дійсності. У такому фокусі аналізу потрібно уникати фрагментарності й будувати логіку дослідження на принципах діалектичного розвитку культури, тобто коли кожна нова її віха, знімаючи попередню, формує новий етап, нове утворення, яке, поглинаючи минуле, утворює нову сутність, що не існує окремо одна від одної і навіть не мислиться. Виникнення, тривання і перехід у новий стан, у нову якість змушують зосередити увагу на проблемі біфуркації як важливого і невід'ємному чиннику появи нових ідей, феноменів, форм та цінностей української культури, особливо в часи агресії, відкритої війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Для розкриття поняття біфуркації використано дослідження Романа Колісніченка (2013), Алли Нерубасської (2019), Михайла Винника й Мирона Мулика (2020), Наталії Ніколової (2018). З метою осмислення комплексності історії застосовано результати розвідок Йорна Рюзена (2010), Володимира Горбуліна й Валентина Бадрака (2022). Для розгляду трансформаційних процесів у сучасній українській культурі залучено дослідження Олени Немкович (2024), Володимира Єрмоленка й Вахтанга Кебуладзе (2024), Василя Шейка й Марини Александрової (2009). У дослідженні націє- і культуротворчих чинників використано роботи Міри Абдрахманової (2018), Петра Таланчука (2024), Ярослава Грицака (2022). Для аналізу мистецького здобутку сучасних

композиторів застосовано матеріали Діани Коломоєць (2024а; 2024б), Катрі Гончарук (2023), Лариси Волошиної (2025).

Мета статті — осмислити ідентичність України крізь призму феномена біфуркації. Відповідно до означеної мети нами сформульовано такі **завдання**:

- 1) розкрити сутність поняття біфуркації;
- 2) проаналізувати значення біфуркаційних процесів у становленні вітчизняної ідентичності;
- 3) виявити вплив біфуркаційних процесів на оновлення української культурної ідентичності;
- 4) визначити перспективи подальшого розвитку української культури в контексті біфуркаційних змін;
- 5) розглянути процеси націє- та культуро творення в сучасній Україні в умовах біфуркаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Очевидно, що сьогодні світ стоїть на межі повної трансформації й перезавантаження, зумовлених докорінними зрушеннями як у безпековій та оборонній галузях, так і в економіці, політиці, культурі. Перша половина ХХІ століття позначена активними змінами з переорієнтацією центрів сили, суб'єктами якої стають країни-лідери; до них тяжіють більш слабкі й залежні від них осередки. Америка, Китай, Індія, Росія і країни Європейського союзу сьогодні активно, маскуючись за численними війнами, формують критерії власної суб'єктності шляхом утримування влади, завдяки здатності до дії та, звичайно, агресії, руйнування.

Сьогодні людство наблизилось до критичної межі, балансуючи між контрольованою суспільною організацією та стихійною некерованістю, і, як зазначають В. Шейко та М. Александрова (2009), відбувається переродження подальшого розвитку продуктивних сил на свою згубну протилежність. У стані тривалої кризи і «розпорошення пріоритетів» на зміну усталеному устрою приходить хаос, який провокує розмитість, а то й узагалі знищення як окремих феноменів, так і цілих систем.

За словами Освальда Шпенглера, кожна культура проходить завершений

цикл розвитку, який, свою чергою, поділяється на відповідні періоди. Досліджуючи циклічність як основу розвитку культури, учений пропонує таку її послідовність: зародження — зростання — розквіт (кульмінація розвитку) — занепад — загибель (Ніколова, 2018).

Циклічність як невід’ємний складник розвитку розглядає також Арнольд Тойнбі, який, описуючи всі світові цивілізації, пропонує механізм еволюції у вигляді детермінованої системи «виклик-і-відповідь». Учений розглядає «Виклик» як можливість, перспективу і стимул розвитку (Ніколова, 2018). Виклик — це імпульс, який приводить у дію складний механізм усвідомлення суспільством незворотного шляху до його утисків, а то й узагалі знищення і зникнення в перспективі. Якщо провести логічні паралелі у проекції на історію України, зокрема її культуру, то стає зрозумілим, що вся її сутність — це постійний, тривалий і закріплений у часі «виклик». У книзі «Над прірвою. 200 днів російської війни» В. Горбулін та В. Бадрак (2022) зазначають, що Україна веде сьогодні вже 23-ю війну проти Російської імперії за свою незалежність. І це тільки частка національного, територіального, культурного й ментального протистояння. На українців тиснули всі — татаро-монголи, Австро-Угорщина, Річ Посполита і, звичайно, Російська імперія з її колоніальним концептом. Якщо ми, українці, порівняємо себе з іншими, то зрозуміємо, що багато націй осмислюють своє минуле, свою історію як досвід емоційного зростання, збагачення і зміцнення. В. Єрмоленко та В. Кебуладзе (2024), аналізуючи українську історію, порівняно з іншими націями, зазначають, що багато народів і культур мріють про своє минуле, у них наявний феномен до «повторення», до «ще раз». В українців такого досвіду немає, оскільки все, що минуло, — це жах, травматичний досвід, який перманентно наявний у нашій колективній свідомості через повторюваність і циклічність.

Л. Волошина (2025), розглядаючи проблему ідентичності, зазначає: якщо суспільство закладає «страх» у циклічність свого історичного розвитку, то він неодмінно повторюється і посилюється. Таким страхом суспільство намагається прикритися від дійсності, і, використовуючи ілюзію як форму захисту і форму

існування, посилює свою травму шляхом її повторюваності. П. Таланчук, запитуючи — «Чому можуть нас навчити окремі уроки історії», — узагальнює, що людство дуже багато втрачає від того, що недостатньо вивчає свою історію, а «... якщо й щось дійшло до свідомості, то не вистачає бажання й сил робити практичні уроки» (2024, с. 52).

Сьогодні набуває поширення феномен, який виявляється в тому, що історія видається, сприймається і, що найбільш жахливо, — допускається як факт, даність і очевидність. Така повторюваність травматичного досвіду шляхом його масштабування вимагає загального колективного усвідомлення: сьогодні загроза Україні — це загроза всьому вільному, демократичному суспільству. І якщо країни Європейського союзу завдяки своїм безпековим гарантіям мають перспективу вистояти і зберегти свою ідентичність, то для України такої перспективи немає. Питання навіть не в тому, що українці зникнуть як політична нація, а в тому, що українці зникнуть як етнос, як суб'єкти культури, як носії мови і ментальних ознак. Україна набуде статусу нації в еміграції, яка, поступово асимілюючись, зникне взагалі. Тому майбутнє України — це протистояння її зникненню. Розуміємо, що сьогодні Україна перебуває у перехідному стані між триванням і новим утворенням, який вимагає, насамперед, усвідомлення критичності й чіткого розуміння шляхів виходу з цієї ситуації. Але, як зазначає Й. Рюзен (2010), саме кризи творять історію, а історія творить ідентичність. Війна ж, як травматичний досвід людства, стає дієвою формою кристалізації колективної ідентичності і саме завдяки такому відмежуванню відбувається утвердження, зміцнення феномена ідентичності шляхом збереження, захисту й зміцнення сутнісних ознак етносу, нації, народу, держави.

Стан, у якому сьогодні перебуває Україна, слід визначати як біфуркаційний, як точку біфуркації. Л. Ервін у книзі «Вік біфуркації» зазначає, що біфуркація — це розвилка, або ж роздвоєння. У сучасній науковій літературі цим терміном позначають фундаментальні особливості поведінки складних систем, які піддаються впливу і зовнішньому напруженню. Біфуркація виникає в результаті втрати системи стійкості навколишнього середовища, що змушує їх

змінювати свої стан, внутрішню організацію, феноменальну форму і набувати нових характеристик. Як зазначає Л. Ервін, такий стан є переходом системи в новий динамічний режим, саме в точці такого переходу й формується біфуркація. Цей стан змушує систему змінювати рух по наперед заданій траєкторії, реагуючи на нові умови більш складної та динамічної новоутвореної системи. За динамічністю режимів переходу системи з одного стану в інший учений пропонує кілька видів біфуркації, зокрема: «м'яка» — коли перехід відбувається поступово, лінійно; «катастрофічна» — коли перехід відбувається різко, динамічно; «вибухова» — коли перехід відбувається під тиском раптових зовнішніх факторів, змушуючи систему переходити з одного стану в інший (Колісніченко, 2013).

Відомі кілька визначень цього поняття, і всі вони залежать від предметного поля застосування. Утім, його семантична природа чітко вказує на кризу, перелом і, як зазначає Н. Ніколова, «... це катастрофа попереднього шляху розвитку, комплексна соціально-екологічна криза, криза одночасно природи й суспільства. Стан біфуркації — це також час і процес вибору нового каналу еволюції — напряму подальшого розвитку системи» (2018, с. 53). О. Немкович (2024), розглядаючи перехідні періоди в культурі, акцентує, що саме в таких умовах відбуваються руйнівні процеси, знищуються духовні надбання, ведеться драматичний діалог різних, зокрема протилежних ментальностей та цінностей. Для стану біфуркації логічний пошук альтернативних можливостей для вирішення проблеми, формування чіткого механізму з явно вираженим інструментарієм. Усе це підтверджує феномен «Відповіді» як необхідної та виправданої зміни суспільства, яка має забезпечити існування людства в нових умовах, відмінних від попередніх, тобто, як свідомо спланована стратегія виходу з наявної кризи (Ніколова, 2018). У процесі взаємодії різних дестабілізованих систем та їх станів з часом формуються точки стійкості, Л. Ервін називає їх «центри кристалізації», які, формуючи свою системну якість, швидко стають визначальними структурними елементами вже нової системи, нового стану (Колісніченко, 2013). Такий процес прискорює кристалізацію відчуття небезпеки

і навіть знищення.

Результатом кристалізації нової системи стають різні обставини, явища, феномени, події, закріплюючи за собою відповідні ініціативи: суспільні, політичні, культурні, мілітаризовані. Важливим і показовим суб'єктом зазначеної ініціативи зазначеної відповіді стає еліта, яка, як зазначає Н. Жукова, є «... гарантом порятунку людства від звироднілості та загибелі (2016, с. 8). М. Абдрахманова (2018), досліджуючи націєтворчі й культуротворчі чинники української культури, аргументує, що свідомо життєздатна еліта є ознакою історичності нації, а її асиміляція і періодичне знищення віддзеркалюють одну з найбільших проблем української історіографії. Сьогодні особливо гостро відчутно, що майбутнє України — це протистояння її зникненню, а запобіжником такої перспективи має стати єдність нації, народу, держави, культури. Звичайно, у такі часи невизначеності, яка посилюється відсутністю чіткої стратегії, українці особливо потребують орієнтирів державного, націєвого й культурного руху. Відповідно, у такому складному смисловому полі і кристалізуються ті суб'єкти ініціатив, яких у суспільній організації прийнято називати елітою, елітарним прошарком українського суспільства. Утім, сьогодення вимагає відвертості й об'єктивності щодо таких визначень. Еліта в умовах війни набуває іншого статусу, семантика якого породжена загрозою фізичного знищення нації та повним викоріненням ідентичності українців. Одні й ті ж явище, подію, факт, феномен суспільство сприймає по-різному, трактує і надає різного статусу, закріплюючи, відповідно, у різних понятійних системах, використовуючи різний термінологічний апарат, науковий інструментарій. Краще, відібране, особливе — це те перше, що пропонують довідники у розкритті значення поняття «еліта». Еліта формує орієнтири суспільства, нації, держави, стаючи суб'єктом їх презентації. Однак варто розуміти, що етимологія визначення широка і не завжди чітко визначена у своїх критеріях та оцінках. Сьогодні для українського суспільства поняття еліти стало розмитим, двозначним і не завжди зрозумілим у своїй перспективі. Що таке еліта в умовах сучасної України, які її ознаки і в чому її впізнаваність? Більшість із

представників так званої «еліти» сьогодні маскують за цим символом привілеї та можливості. Змінюють свої позиції, погляди й риторику представники влади. Л. Ервін, розглядаючи місце еліти у процесах зміни соціального середовища, зазначає, що еліта як незначна частина соціальної структури швидко «європеїзується» й «модернізується», тоді як переважна частина населення продовжує жити у звичних умовах виживання й протистояння (Колісніченко, 2013). Єдине стратегічне завдання такого елітарного кола — утриматися у правлячій коаліції, набути недоторканості й дбати про особисті потреби. Для цього використовуються всі засоби і можливості. Імітуючи любов до України, дотримуючись норм законодавства, розмовляють державною українською мовою, хоча вдома і в колі друзів мова агресора є звичайним явищем. Більшість вдягає вишиванки і фотографується на Майдані біля меморіалів загиблих воїнів, хоча веде свій бізнес в Російській федерації. Усе це наводить жах на українців, які віддають свої життя в ім'я майбутнього своїх родин, України, її державності. Тобто, відбувається переосмислення поняття «еліта», воно набуває інших статусу і значення. Актуальні слова В. Стуса, який писав: «Сьогодні не у вишиванці я. Вбрання для свята вилиняли сірим. Душа хрестами вишита моя. На полотні затоптаної віри...» (2025, URL).

Питання віри, осмислення сутності людини, її духовного начала гостро артикулюється в художній творчості, зокрема в балеті («Тіні забутих предків» Івана Небесного, «Сойчине крило» Анатолія Кос-Анатольського у постановці Георгія Ковтуна.), кінематографі («20 днів у Маріуполі», режисер Мстислав Чернов (2023); «Буча», режисер Станіслав Тіунов (2024); «Порцелянова війна» (2024), документальний фільм, режисери Брендан Белломо і Слава Леонтьєв; «Пісні землі, що повільно горить» (2024), документальний фільм режисерки Ольги Журби) та поезії («Війна малює кров'ю на полотнах», «Коли на землю падають ракети» Ліни Костенко; «Коли закінчиться війна» Сергія Жадана, «Три вірші про війну» Ярини Черногуз, «Сон із війни» Катерини Калитко). Особливо гостро ці питання артикулюються/постають у драматичному театрі («Маріупольська драма», режисер Євген Тищук; «Хлібне перемир'я», режисер

Станіслав Жирков; «Погані дороги», режисерка Тамара Трунова), опері («Матері Херсона», автор Максим Коломієць), живописі («Український патріот», автор Андрій Синюк; серія робіт Олексія Сайя), музичному мистецтві («Пливе кача» для солістів, мішаного хору та симфонічного оркестру Володимира Зубицького; «Дума» Богдана Кривоуста; «Страшна Поста», «Псалми війни» Євгена Станковича; «Триптих» на вірші Тараса Шевченка для хору, «Молитва за Україну» Валентина Сильвестрова; драматична поема-симфонія «Борітеся — поборете» Анатолія Гайденка; «Буча» для камерного складу Олени Серової; «Військовий триптих» Віктора Степурка; камерна кантата для струнних і сопрано на вірші очевидців «Ірпінь. Реквієм» Богдана Сегіна; «Буча лакрімоза» Вікторії Польової; «Симфонія Переможна» Золтана Алмаші; «Симфонія Незламності» Олега Безбородька).

Л. Дичко (2024) у творі для мішаного хору й ударних на біблійні тексти «Хто ти, Людино» порушує питання глибокого філософського змісту, змушуючи задуматися над проблемою існування людини, її перебування на межі між реальним і уявним, можливим і неможливим, дозволеним і недозволеним. «Хто ти, Людино» стає символом, закликком, внутрішнім криком, проханням до самоусвідомлення, саморефлексії, до усвідомлення життєвих, моральних та етичних цінностей. «Чому розбушувалися люди і народи, задумали марноту. Зібралися правителі разом проти Господа, проти його Христа. Розбиймо їхні кайдани і скиньмо із себе їхнє ярмо», — цитата з хорового концерту (Бровко, 2019, сс. 6-9). Рядками з біблійних текстів композиторка маркує сьогодення України та її культури. «Ярмо» є універсальною метафорою української сутності, символом, закликком до звільнення й національного відродження, який звучить у творчості Івана Франка, Лесі Українки, Василя Стуса, Тараса Шевченка.

Сьогодні в умовах війни Україна постала перед вибором — втратити незалежність, державність або ж скинути ярмо гніту й обрати шлях цивілізованого розвитку і прогресу. Точка біфуркації сигналізує українцям про важливі зміни. Вони зумовлені формуванням нових світоглядних смислів,

культурних текстів і мистецьких рефлексій: «... музика про спротив, незламність перед агресією, перед війною. І приклади такої незламності ми бачимо щодня», — зазначає Олег Безбородько в інтерв'ю Діані Коломоєць (2024б, URL). У його творі «Симфонія незламності» чітко відчувається, що біфуркація закладена у структуру твору. У першій частині — «Мрія», другій — «Пошесть», третій — «Попіл» окреслено стан України в умовах кривавої війни, стан її спустошення і знесилення. Четверта частина має символічну назву — «Воля». Воля як орієнтир майбутнього для України, автор зазначає: «Цей ворожий матеріал залишається, він перетворюється на повсть, сильний вітер, крізь який потрібно йти далі. Звісно, головна тема широкого дихання його перемагає. І майже скрізь там наявна тема-символ, яка також прочитується — «Ой, у лузі червона калина». І на кінець вона звучить дуже потужно (Коломоєць, 2024б, URL).

Тема тривання й переходу в нову системну якість, у новий стан як результат біфуркації української культури звучить і у творчості Золтана Алмаші, зокрема в його «Переможній» симфонії. Третя симфонія «Переможна» для великого симфонічного оркестру складається з трьох частин: «Ноктюрн», «Ранок. Ще одне пробудження» «Ми переможемо!». У двох перших частинах відображено страждання людини в умовах війни. У фактурі оркестру звуки імітують сигнал повітряної тривоги, шум «шахедів», вибухи, сирени «швидкої допомоги». Їх українці за два роки повномасштабної війни, звичайно, розпізнають одразу. Багато людей, які пережили ракетні атаки, мають травматичний досвід», — так характеризує ці частини Д. Коломоєць у розмові з автором (2024б, URL).

У третій частині твору символізується і посилюється перемога України, перемога українського народу як демонстрація його стійкості й нескореності. Основний посил, як зазначає З. Алмаші, основний меседж частини: «Наші хлопці йдуть у бій і знищують ворогів кулеметними чергами і гарматними пострілами. У цьому творі багато прямолінійності і буквральності (Коломоєць, 2024б, URL). Така прямолінійність кристалізує конструктивну злість, яка змушує українців

відродитися і змінити все навколо себе (Гончарук, 2023). Саме так, змінити все, оскільки іншого шляху і вибору для України немає, оскільки це історичне роздоріжжя рясно полите кров'ю Небесної сотні й тисяч захисників і захисниць, які відділи своє життя заради перемоги та змін.

Сьогодні, у час хаосу й невизначеності складність і неочевидність процесів соціокультурної парадигми змушують зафіксувати у структурі історичної пам'яті й свідомості нові утворення (системи), феномени і явища, здатні до змін і самоорганізації. О. Немкович зазначає: «Такі періоди завжди породжують стимули, які, при ретроспективному погляді на нашу історію, розкриваються як такі, що надають їй не лише синхронної, а й діахронічної цілісності, тобто належать до чинників існування національної культури як “окремішної” у світовому контексті» (2024, с. 12). Щоб розкрити семантичну сутність таких феноменів і систем, потрібні чіткі знання логіки історичного мислення і його функцій у формуванні культурної ідентичності (Рюзен, 2010). Нові утворення, феномени й системи — це майбутнє і перспектива вітчизняної культури, які існують як трагічний результат для нації, як повідомлення про події, що відбуваються в сучасному світі боротьби за виживання, існування, владу й місце у світі.

Ідентичність як феномен існує в позачасовій ментальній структурі, актуалізація якої відбувається завдяки діяльності людини, нації, народу, держави, у їхніх здобутках і духовній спадщині. Вони виявляються у здатності формувати нові цінності, історичні змісти, закріплювати їх, оскільки зміст — це зв'язок наявності і формування (Рюзен, 2010). В умовах війни для українців їх цінність і їхній історичний зміст — це становлення, збереження й захист сутнісних ознак нації за допомогою маркування й осмислення своєї принципової відмінності.

Біфуркаційний процес загострив потребу у стійких орієнтирах, у внутрішній опорі для утвердження нових, не типових для попередніх періодів духовних цінностей, змін і уявлень про навколишній світ, активації спроб трансформувати традиції або взагалі їх заперечити, пов'язані із ситуацією, що

склалася в сучасній Україні (Немкович, 2024). У цьому складному часі випробувань кристалізується ментальна стратегія українців як результат руйнування колоніальних імперських стереотипів, які сформувалися в полеміці всієї історії націє- і державотворення України й етносу.

Висновки.

1. Істотне значення біфуркаційних процесів спонукає до перегляду і корекції підходів щодо розуміння й осмислення вітчизняної ідентичності. Історичний досвід переконує, що вплив біфуркаційних процесів на оновлення культурної ідентичності, зокрема української, є незаперечним і закономірним, оскільки вони віддзеркалюють протидію етнічному знищенню і ментальному спустошенню нації. У межах біфуркаційних тенденцій відбувається інтенсивне накопичення досвіду й історичних знань, вироблення нових стратегій і механізмів збереження національних здобутків в економіці освіти, науці, політичній сфері.

2. Сучасна Україна перебуває в перехідному стані між триванням у точці біфуркації і процесом новоутворення. Реалії сьогодення свідчать про розбіжність між прагненнями, можливостями та об'єктивною дійсністю відбудови, відновлення й зміцнення правових, політико-економічних і культурних цінностей в українському суспільстві. До ключових маркерів такої ситуації належать такі, як:

- недостатній рівень суспільної єдності у вимірах політичної та культурної самоідентифікації;
- фрагментарність і непорядкованість законодавчої системи;
- невизначеність позицій міжнародних партнерів щодо стратегічних пріоритетів України в умовах війни.

3. Домінування в суспільній свідомості колоніальних концептів, які ґрунтуються на стереотипах авторитарного правління, неминуче веде державу, політичну систему і навіть культуру до деградації і зникнення. Натомість, лише гуманістична стратегія розвитку, що спирається на принципи рівності прав і свобод людини, здатна гарантувати стійкість, поступ і перспективу демократичного суспільства, конституційною основою якого є захист людської

гідності й цінностей.

4. Україна чітко окреслила перспективу відновлення й відродження в новій системній якості, що характеризується становленням іншого типу колективної свідомості, формуванням гуманістичних цінностей і нових культурних здобутків, адже митці повинні відтворювати людську реальність у всьому розмаїтті її еволюції, формуючи широкий комплекс нових цінностей та ідей.

5. Точка біфуркації стала потужним імпульсом до формування нової генерації митців, до нових смислів і художніх текстів у їхній творчості. Відмежування від насильства й примусу постає результатом утвердження української культури у світовому культурному просторі, де вона дедалі виразніше декларує безумовну цінність людського життя і спротив будь-яким формам насилля.

Перспективи подальших розвідок... Дослідження явища біфуркації як тривалого процесу, у межах якого відбувається комплексне оновлення системи суспільної організації, світогляду й духовних цінностей, визначає його актуальність і наукову значимість. Міждисциплінарний характер подальшого дослідження процесу біфуркації зумовлює звернення до таких галузей знань, як історія, політологія, культурологія, філософія та естетика.

Список використаної літератури і джерел

1. Абдрахманова, М. Ж., 2018. *Націєтворчі та культуротворчі чинники української культури кінця XIX — початку XX століття в контексті модерного історико-філософського дискурсу*. Дис. канд. філософ. наук. НПУ імені М. П. Драгоманова.
2. Бровко, М. М. ред., 2019. *Культуротворчі виміри людини в сучасному універсумі*. Київ: Ліра-К.
3. Винник, М. І. та Мулик, М. І., 2020. Кривава біфуркація: Україна вже ніколи не буде «сірою зоною», нейтральною територією між Сходом і Заходом? *Галичина*, [online]. Режим доступу: <<https://galychyna.if.ua/analytic/krivava-bifurkatsiya-ukrayina-vzhe-nikoli-ne-bude-siroyu-zonoyu-mizh-shodom-i-zahodom/>> [дата звернення: 17.11.2025].
4. Волошина, Л., 2025. Як подолати вірус розколу. Лариса Волошина в онлайн-проекті «Власні назви». *Espresso.TV*, [online]. Режим доступу: <<https://www.youtube.com/watch?v=5WgyQLGbIRM>> [дата звернення: 18.11.2025].
5. Гончарук, К., 2023. Золтан Алмаші: війна, музика, взаємодії. *Culture.pl*, [online]. Режим доступу: <<https://culture.pl/ua/stattia/zoltan-almashi-viyna-muzyka-vzayemodiyi>> [дата звернення: 17.11.2025].
6. Горбулін, В. П. та Бадрак, В. В., 2022. *Над прірвою. 200 днів російської війни*. Київ: Брайт Букс.
7. Грицак, Я. Й., 2022. *Подолати минуле: глобальна історія України*. Київ: Портал.
8. Дичко, Л., 2024. «Хто ти, Людино». (Київ: концерт для мішаного хору й ударних на біблійні тексти. XXXV Міжнародний фестиваль «Київ Музик Фест-2024»).

9. Єрмоленко, К. та Кебуладзе, В., 2024. Навіщо нам слова? [online]. Режим доступу: <<https://www.youtube.com/watch?v=u4Jl6Ajx7g>> [дата звернення: 18.11.2025].
10. Жукова, Н. А., 2016. *Елітарна література в іменах*. Київ: Інститут культурології НАМ України.
11. Колісниченко, Р. М., 2013. Внесок Римського клубу у дослідження глобалістичної свідомості в кінці 70-х — на початку 90-х років ХХ ст. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 11, сс.15–22.
12. Коломоєць, Д., 2024а. «Мистецтво заради мистецтва померло разом з початком війни». Композитор Золтан Алмасі про «Переможну» симфонію. *Zaxid.net*, [online]. Режим доступу: <https://zaxid.net/mistetstvo_zaradi_mistetstva_pomerlo_razom_z_pochatkom_viyni_n1578377> [дата звернення: 18.11.2025].
13. Коломоєць, Д., 2024б. Це було диво, і його зробили насамперед військові. Композитор Олег Безбородько про цікавість світу до української культури. *Zaxid.net*, [online]. Режим доступу: <https://zaxid.net/simfoniya_nezlamnosti_olega_bezborodka_u_lvovi_koli_i_de_bude_kontsert_n1591435> [дата звернення: 18.11.2025].
14. Немкович, О. М., 2024. Музичне українознавство Наддніпрянщини першої третини ХХ століття в культурному контексті епохи. У кн.: Г. Скрипник, ред. *Українська музична культура першої третини ХХ століття в європейському контексті: нові погляди, матеріали: колективна монографія*. Кн. 1. Київ: ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України, сс.10–172.
15. Нерубаська, А. О., 2019. Концепт, структура і субстрат у біфуркаційній моделі особистості. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки*, 23(1), сс.92–100. <https://doi.org/10.30970/2078-6999-2019-23-12>
16. Ніколова, Н. І., 2018. *Давня культура України у світовому контексті*. Київ: Політехніка.
17. Рюзен, Й. 2010. *Нові шляхи історичного мислення*. Переклад з німецької В. В. Кам'янець. Львів: Літопис.
18. Стус, В., 2025. «Сьогодні не у вишиванці я...», [online]. Режим доступу: <<https://www.instagram.com/p/CsZkMuuN9se/>> [дата звернення: 15.11.2025].
19. Таланчук, П. М., 2024. *Національно-державницький світогляд громадян — вирішальна складова будівництва успішної України (публіцистичні роздуми над проблемами українського життя)*. Київ: Університет «Україна».
20. Шейко, В. М. та Александрова, М. О., 2009. *Культура та цивілізація в історико-культурній думці України в добу глобалізації: монографія*. Київ: Інститут культурології НАМ України.

References

1. Abdrakhmanova, M. Zh., 2018. *Nation-forming and culture-forming factors of Ukrainian culture of the late 19th — early 20th centuries in the context of modern historical and philosophical discourse*. Ph.D. in philosophical sciences. Thesis. Dragomanov National Pedagogical University.
2. Brovko, M. M. ed., 2019. *Kulturotvorchy vymiry liudyny v suchasnomu universumi* [Cultural dimensions of man in the modern universe]. Kyiv: Lira-K.
3. Vynnyk, M. I. and Mulyk, M. I., 2020. Bloody bifurcation: Will Ukraine never be a "gray zone", a neutral territory between East and West? *Halychyna*, [online]. Available at: <<https://galychyna.if.ua/analytic/krivava-bifurkatsiya-ukrayina-vzhe-nikoli-ne-bude-siroyu-zonoyu-mizh-shodom-i-zahodom/>> [accessed: 17 November 2025].
4. Voloshyna, L., 2025. How to overcome the virus of division. Larisa Voloshyna in the online project "Proper Names". *Espresso.TV*, [online]. Available at: <<https://www.youtube.com/watch?v=5WgyQLGbIRM>> [accessed: 18 November 2025].
5. Honcharuk, K., 2023. Zoltan Almasi: war, music, interactions. *Culture.pl*, [online].

Available at: <<https://culture.pl/ua/stattia/zoltan-almashi-viyna-muzyka-vzayemodiyi>> [accessed: 17 November 2025].

6. Horbulin, V. P. and Badrak, V. V., 2022. *Nad prirvoiu. 200 dnev rosiiskoi viiny* [Over the abyss. 200 days of the Russian war]. Kyiv: Brait Buks.

7. Hrytsak, Ya. Y., 2022. *Podolaty mynule: hlobalna istoriia Ukrainy* [Overcoming the past: a global history of Ukraine]. Kyiv: Portal.

8. Dychko, L., 2024. "Who are you, Man?" (Kyiv: concert for mixed choir and percussion on biblical texts. XXXV International Festival "Kyiv Music Fest-2024").

9. Yermolenko, K. and Kebuladze, V., 2024. Why do we need words? [online]. Available at: <<https://www.youtube.com/watch?v=u4Jl6Ajx7g>> [accessed: 18 November 2025].

10. Zhukova, N. A., 2016. *Elitarna literatura v imenakh* [Elite literature in names]. Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy.

11. Kolisnichenko, R. M., 2013. Vnesok Rym'skoho klubu u doslidzhennia hlobalistychnoi svidomosti v kintsii 70 kh — na pochatku 90 kh rokiv XX st. [The contribution of the Club of Rome to the study of globalist consciousness in the late 1970s — early 1990s]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*, 11, pp.15–22.

12. Kolomoiets, D., 2024a. "Art for the sake of art died with the beginning of the war". Composer Zoltan Almasi on the "Victory" Symphony. *Zaxid.net*, [online]. Available at: <https://zaxid.net/mistetstvo_zaradi_mistetstva_pomerlo_razom_z_pochatkom_viyni_n1578377> [accessed: 18 November 2025].

13. Kolomoiets, D., 2024b. It was a miracle, and it was made primarily by the military. Composer Oleg Bezborodko on the world's interest in Ukrainian culture. *Zaxid.net*, [online]. Available at: <https://zaxid.net/simfoniya_nezlamnosti_olega_bezborodka_u_lvovi_koli_i_de_bude_kontsert_n1591435> [accessed: 18 November 2025].

14. Nemkovich, O. M., 2024. Muzychne ukrainoznavstvo Naddnyprianshchyny pershoi tretyny XX stolittia v kulturnomu konteksti epokhy. In: H. Skrypnyk, ed. *Ukrainska muzychna kultura pershoi tretyny XX stolittia v yevropeiskomu konteksti: novi pohliady, materialy: kolektyvna monohrafiia* [Ukrainian musical culture of the first third of the 20th century in the European context: new views, materials: a collective monograph]. B. 1. Kyiv: IMFE imeni M. T. Ryl'skoho NAN Ukrainy, pp.10–172.

15. Nerubasska, A. O., 2019. Concept, structure and substrate in the bifurcation model of personality [Kontsept, struktura i substrat u bifurkatsiinii modeli osobystosti]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Filosofski nauky*, 23(1), pp.92–100. <https://doi.org/10.30970/2078-6999-2019-23-12>

16. Nikolova, N. I., 2018. *Davnia kultura Ukrainy u svitovomu konteksti* [Ancient culture of Ukraine in the world context]. Kyiv: Politekhnik.

17. Riuzen, Y. 2010. *Novi shliakhy istorychnoho myslennia* [New ways of historical thinking]. Pereklad z nimetskoï V. V. Kamianets. Lviv: Litopys.

18. Stus, V., 2025. "Today I am not wearing a vyshyvanka...", [online]. Available at: <<https://www.instagram.com/p/CsZkMuuN9se/>> [accessed: 15 November 2025].

19. Talanchuk, P. M., 2024. *Natsionalno-derzhavnytskyi svitohliad hromadian — vyrishalna skladova budivnytstva uspishnoi Ukrainy (publitsystychni rozdumy nad problemy ukrainskoho zhyttia)* [National-state worldview of citizens — a crucial component of building a successful Ukraine (journalistic reflections on the problems of Ukrainian life)]. Kyiv: Universytet «Ukraina».

20. Sheiko, V. M. and Aleksandrova, M. O., 2009. *Kultura ta tsyvilizatsiia v istoryko-kulturnii dumtsi Ukrainy v dobu hlobalizatsii: monohrafiia* [Culture and civilization in the historical and cultural thought of Ukraine in the era of globalization: a monograph]. Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy.

VIKTOR BONDARCHUK

ORCID iD: 0000-0003-2796-6676

*Doctor of Art Criticism, Professor, Vice-rector for Academic Work
at the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music
(Kyiv, Ukraine)
art2603@ukr.net*

BIFURCATION AS A FACTOR IN RENEWAL OF UKRAINIAN CULTURAL IDENTITY

Ukraine as a bifurcation point — a turning moment marked by the loss of previous stability, opening alternative paths for further development. The meaning of the term "bifurcation" in the sociocultural dimension is clarified, and its types (soft, catastrophic, explosive) are outlined based on the works of domestic and foreign scholars. It is demonstrated that bifurcation processes in Ukrainian history have a cyclical nature and are connected to the mechanism of "challenge-response" whereby crises become impulses for crystallizing new forms of collective consciousness. It is emphasized that in wartime conditions there is a rethinking of concepts such as "elite", "value" and "historical memory" while the role of culture as a space for forming stable humanistic orientations is strengthened. Special attention is given to the artistic practices of contemporary Ukrainian artists, especially in musical art, which reflect the experience of destruction, resistance, and the affirmation of freedom. An analysis is made of how new meanings — indomitability, dignity and will — are crystallized in works by modern composers, serving as markers of the transition to a new systemic cultural quality. It is argued that during the bifurcation period art serves not only as a means of reflection but also as a strategic tool for envisioning and shaping the future. It is concluded that bifurcation is not merely a crisis of a previous developmental path, but a space of choice and responsibility, since it is precisely at the point of historical rupture that the intense accumulation of experience and the formation of new values and strategies for preserving national identity take place. The position regarding the renewal of Ukrainian cultural identity is substantiated, presenting it as a process of conscious distancing from colonial stereotypes, affirming fundamental distinctiveness, and solidifying humanistic orientations in public consciousness. An interdisciplinary study of bifurcation processes as a factor of long-term cultural development of Ukraine is identified as promising.

Keywords: *culture, bifurcation, bifurcation point, chaos, experience, elite, identity.*

Стаття отримана 19.11.2025 р.

Стаття прийнята 22.12.2025 р.

Стаття опублікована 12.02.2026 р.